

УДК 378:371.134:372.4

Марія Греб

**ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Модернізація української освіти, упровадження в ній нових парадигм і трансформацій зумовлює глибоке осмислення й урахування здобутків науковців і практиків у підготовці майбутніх учителів початкової школи. З огляду на це в теорії педагогічної освіти окреслилася тенденція до інноваційних змін у контексті нових вимог до методичної підготовки фахівців в умовах багаторівневої університетської освіти.

Питання оцінювання навчальних досягнень студентів в українській педагогічній науці нині активно студіюється дослідниками різних поколінь в аспекті вивчення накопиченого зарубіжного досвіду, найповніше представленого у фундаментальних працях В. Аванесова, А. Анастасі, О. Горошкіної, Н. Гронмунда, О. Копусь, А. Майорова, М. Челишкової та ін. В Україні проблему оцінювання навчальних досягнень суб'єктів навчального процесу розробляли чимало дослідників, щоправда, особливостями застосування тексту як інструменту вимірювання знань досліджували лише окремі з них (З. Бакум, Т. Бойчук, І. Булах, Н. Голуб, Л. Гриневич, С. Караман, С. Мартиненко, С. Мірошник, І. Шинкарьова та ін.), тому означена проблема не втрачає актуальності в умовах сьогодення.

Мета статті – розкрити педагогічні аспекти оцінювання навчальних досягнень майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення лексикології та фразеології сучасної української мови в контексті тестових технологій; з'ясувати домінанти дидактичного діагностування в педагогічному виші.

У спеціальній літературі діагностування навчальних досягнень студентів розглядається як метод і процес педагогічного вимірювання, що полягає в кількісному визначенні рівня знань, умінь, навичок, здібностей, властивостей, якостей, уявлення того, кого випробовують, з метою оцінювання зазначеного [3].

Поняття “тест” дослідники І. Булах та М. Мруга тлумачать як фіксоване в часі випробування, призначене для встановлення кількісних (та якісних) індивідуально-психологічних якостей [4, с. 76].

Аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що вчені категорію “тест” тлумачать, по-перше, як сукупність тестових завдань, дібраних за певними правилами для вимірювання певної якості, по-друге, як систему завдань специфічної форми, змісту, розташованих за зростанням складності, яка дає змогу виміряти рівень підготовки опитуваних і оцінити структуру їхніх знань [9, с. 26].

Дефініція “тест” викликає у практиків різні уявлення. Одні вважають, що тест – це відповідь, яку треба подати або вгадати. Інші ж вважають, що тест – це форма гри чи забави. Окремі радять сприймати тест як іспит за аналогією перекладу з англійського слова “test” (іспит, перевірка).

Найчастіше натрапляємо на спрощене тлумачення поняття “тест” як звичайний вибір однієї відповіді з ряду запропонованих до поданого запитання. Численні приклади таких, здавалося б, “тестів” легко знайти в більшості систем дистанційного навчання.

На думку В. Аванесова, “тест” – це науково обґрунтований метод вимірювання досліджуваних особливостей особистості. Попри узагальнене поняття тесту часто вводиться й поняття “педагогічний тест”. Дослідник вважає, що “педагогічний тест” є сукупністю взаємопов’язаних завдань певної складності та специфічної форми, що дозволяє якісно оцінити структуру і виміряти рівень знань студентів [2, с. 13].

За В. Аванесовим, для створення тесту необхідно провести його специфікацію, яка передбачає такі кроки: визначення мети тестування, вибір способу проведення (бланкове чи комп’ютерне); аналіз предметної галузі знань, що підлягає контролю, конкретизації елементів знання, які оцінюються; визначення структури тесту і принципу розміщення завдань (від найпростіших до найскладніших, змішане подання, формування субтестів); побудова матриці тесту, з допомогою якої визначають обсяг матеріалу, що репрезентує дану галузь знань, когнітивні вміння або структура компетентності учнів, рівень засвоєння матеріалу; вибір форматів завдань і відповідей; визначення процедур проведення тестування та їх регламентація, підготовка інструктивних матеріалів; конструювання попередніх варіантів тестів, які апробуватимуться за обраною методикою; пілотне тестування, збір емпіричних даних та їх психометричний аналіз; добір тестових завдань і конструювання варіантів тестів, визначення його тривалості; інструктаж і контрольне тестування; обробка результатів контрольного тестування, їх шкалування; аналіз та інтерпретація одержаних даних [1, с. 74–75].

“Тест”, як зазначає В. Давидов, може бути *гомогенним* (змістовно охоплює один предмет), *гетерогенним* (змістовно спрямованим на кі-

лька дисциплін, які можна з його допомогою оцінити комплексно) та *інтегрованим* (побудованим на міждисциплінарних, інтегрованих знаннях і вміннях, із допомогою яких можна оцінити ступінь узагальнення (синтезу), засвоєних знань і вмінь, професійна компетентність, сформованість світогляду) [7, с. 102].

Українськими дидактами та лінгводидактами визначено дев'ять основних функцій контролю навчальних досягнень: *контрольна* – встановлення рівня успішності загалом; *навчальна* – забезпечення зворотного зв'язку як передумови підтримання дієвості і ефективності процесу навчання; *діагностична* – швидке нагромадження викладачем даних про навченість і розвиток студентів, передбачає виявлення прогалин у знаннях студентів; *стимулювальна* – зумовлена психологічними особливостями студентів, що проявляється в бажанні отримати оцінку результатів певної діяльності, зокрема навчальної; *розвивальна* – дає можливість із допомогою знань різного виду створити умови для інтелектуального розвитку студента; *виховна* – полягає у впливі контролю й оцінки навчальної діяльності на формування у студентів низки соціально-психологічних якостей: організованості, дисциплінованості, відповідальності, сумлінності, працьовитості, наполегливості, дбайливості тощо; *управлінська* – унікальна функція, значення якої визначається тим, якою мірою забезпечується перебіг навчального процесу за допомогою контролю, виявляється в керівництві навчання на основі запланованої навчальної взаємодії викладача та студента; *корекційна* – реалізується у двох напрямках: корекція навчальних вправ і досягнення адекватності прийомів контролю навчальних завдань; *планувальна* – визначення тим, якою мірою з допомогою контролю можна досягти ефективності у плануванні, засвоєння навчального матеріалу та використання прийомів навчання, змісту й перебігу навчальної діяльності студентів, своєї власної навчальної діяльності, а також у плануванні об'єктів і прийомів контролю [4; 5; 6; 11].

С. Караман зазначає, що основними завданнями контролю є виявлення рівня правильності, обсягу, глибини та дієвості засвоєних учнями знань, отримання інформації про характер пізнавальної діяльності, про рівень самостійності й активності учнів у навчальному процесі, встановлення ефективності методів, форм і способів їх навчання [9].

На думку В. Жовтобрюх, запропонувавши технологію інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу, можна розв'язати проблему глобального поетапного контролю [8, с. 73–74].

Українськими дослідниками визначено такі види контролю: попередній; повторний; поточний; тематичний; підсумковий; комплексний [5; 7].

Попередній контроль здійснюється, як правило, на початку навчального року чи перед вивченням великих розділів шляхом виконання студентами діагностичних завдань.

Повторний контроль впроваджується у шкільну практику задля періодичної перевірки знань і вмінь паралельно з вивченням теми.

Поточний контроль є систематичною перевіркою й оцінкою результатів навчальних досягнень на окремих заняттях у процесі вивчення певного матеріалу.

Тематичний контроль здійснюється з урахуванням теми, розділу, підрозділу, вищівського курсу загалом. Його метою є діагностування якості засвоєння студентами структурних основ та взаємозв'язків вивченого матеріалу, особистісного прирощення студента за виділеними напрямками.

Підсумковий контроль – це комплексна перевірка результатів навчальних досягнень за всіма цілями та напрямками.

Комплексний контроль передбачає перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок кількох суміжних дисциплін, що забезпечують комплексний підхід до формування світогляду.

В останнє десятиліття у загальноосвітніх навчальних закладах практикується атестація як вид контролю (лат. “свідчення”, “підтвердження”) і визначається як дія, процедура щодо визначення кваліфікування та характеристики якості, рівня, класу, розряду, ступеня, знання чого або кого-небудь; відгук, висновок, оцінка, характеристика, що даються кому, чому-небудь.

Процес контролю оцінки навчальної діяльності студентів корелюється основними загальнодидактичними принципами: науковості, систематичності, об'єктивності, диференційованості, урахування індивідуальних особливостей студентів, гласності, єдності вимог, доброзичливості. За таких умов контроль сприяє демократизації навчального процесу, його інтенсифікації та диференціації розвитку пам'яті, мислення, мовлення студентів. Справедливо, що контроль та перевірка навчальних досягнень студентів С. Мартиненко тлумачить як завершальний компонент оволодіння певним змістовним блоком, який є своєрідною об'єднувальною ланкою в системі навчальної діяльності кожного студента зокрема [11, с. 117].

На думку дослідниці, тестування – це метод педагогічної діагностики, за допомогою якого вибір поведінки, що презентує передумови чи результати навчального процесу, повинен максимально відповідати принципам зіставлення, об'єктивності, надійності та валідності вимірів, повинен пройти обробку й інтерпретацію та бути прийнятним для застосування в педагогічній практиці [11, с. 132].

Сучасне розуміння тесту пов'язане не з набором завдань, а з професійно укладеною, науково обґрунтованою, адаптованою сертифікованою методикою розроблення і використання тестів.

Зауважимо, що тестові технології матимуть ефективність лише за умов їх систематичного застосування викладачем у навчально-виховному процесі вишу.

Переваги роботи з тестами полягають у їх високотехнологічності, можливості перевірки за допомогою комп'ютера, можливості забезпечення дистанційного контролю, незначній кількості часу для проведення та перевірки.

Досвід переконує, що використання тестових завдань доцільне під час поточного, тематичного і підсумкового контролю знань студентів. Ураховуючи профільність навчання, здійснення індивідуального підходу до студентів, їх творчий потенціал, нахили, здібності, навчальну підготовку, тести як одна з форм контролю засвоєння майбутніми вчителями початкової школи навчального матеріалу з лексикології та фразеології можуть мати творче спрямування і різні ступені складності.

Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дає нам підстави стверджувати, що, готуючи матеріали для тематичного оцінювання, викладач має збалансувати його за складністю: 25% – легких, 25% – складних та 50% тестів середнього рівня складності, що відображатиме співвідношення різних за рівнем сформованості відповідних компетентностей студентів.

Практикою доведено, що досить часто викладачі вишів створюють тестові завдання самостійно, оскільки необхідний для роботи матеріал у методичній літературі знайти дуже складно.

У процесі навчання лексикології та фразеології майбутніми вчителями початкової школи для визначення рівня якості знань розробляються і застосовуються тестові завдання, що уможливають ефективний контроль навчальних досягнень студентів. Пропонуємо зразки тестових завдань, апробовані в умовах сучасної університетської освіти.

Тестові завдання для тематичного контролю з лексикології та фразеології:

1. Розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови, називають: а) лексикологією; б) етимологією; в) семасіологією; г) ономастиком.

2. З погляду якого критерію *слово* – це знак окремого поняття: а) синтаксичний; б) семасіологічний; в) психологічний; г) філософський.

3. З'ясуйте, що виникає внаслідок відображення й узагальнення у свідомості людини істотних ознак і властивостей предметів та явищ реального світу: а) слово; б) поняття; в) знак; г) думка.

4. Фразеологічне зумовлене значення мають слова, які: а) обмежені у своїх зв'язках з іншими словами і входять лише до складу стійких зворотів; б) змінюють своє значення, виступаючи в різних синтаксичних функціях; в) позбавлені прямого, вільного номінативного значення; г) утворюються у процесі розвитку слова.

5. Елементарне значення, зміст, що реалізується кожен раз у тексті, коли вживається ця одиниця, – це: а) лексема; б) лекса; в) семема; г) сема.

6. Радіальна полісемія – це характер поєднання значень у слові, коли: а) всі вторинні значення пов'язані з першим номінативним; б) вторинні значення пов'язані лише з найближчим значенням; в) одні значення пов'язуються з основним, інші – за принципом ланцюжка; г) останнє зі значень пов'язане з першим.

7. Принцип перенесення, в основі якого лежить принцип суміжності (просторової, часової, логічної), називається: а) метафора; б) метонімія; в) синекдоха; г) перифраза.

8. Втрата семантичних зв'язків між семемами однієї лексеми, внаслідок чого окремі семема перетворюються на окремі слова, сприяє розвитку: а) омонімії; б) паронімії; в) синонімії; г) антонімії.

9. Слова, звуковий склад яких збігається лише в одній граматичній формі, називаються: а) омографи; б) омофони; в) омоформи; г) неповні омоніми.

10. Слова, які мають тотожний звуковий, але різний фонемний склад (наприклад, *лежу* – *лижу*), називаються: а) омографи; б) омофони; в) омоформи; г) повні омоніми.

11. Слова, які пишуться однаково, але відрізняються звучанням, називаються: а) омографи; б) омофони; в) омоформи; г) пароніми.

12. Слова й вирази, які вживаються з метою уникнення слів із грубим чи непристойним змістом або з неприємним у певних умовах забарвленням, називають: а) синоніми; б) контекстуальні синоніми; в) евфемізми; г) варваризми.

13. Логічні (ідеографічні) синоніми – це: а) синоніми, що виникають внаслідок фіксування у слові диференціальних ознак поняття; б) синоніми, в основі яких лежить протиставлення не за відмінностями в понятті, а за вживанням слова переважно в тому чи іншому функціональному стилі; в) синоніми, що відрізняються емоційним компонентом і виявляють суб'єктивне ставлення до явища; г) слова з тотожним значенням.

14. Слова, пов'язані між собою за відношенням градації, тобто коли наступний член виражає більшу міру виявлення характеристики,

поєднуються в: а) антонімічний ряд; б) антонімічне гніздо; в) синонімічний ряд; г) синонімічне гніздо.

15. З'ясуйте, якими лексичними одиницями є пари слів *заїзд* – *з'їзд*, *зброя* – *збруя*: а) паронімами; б) омонімами; в) синонімами; г) антонімами.

16. Визначте, у якому рядку слова становлять синонімічний ряд: а) гарно, добре, гоже, мило, славно; б) просвіт, просвіта, світло, світити, свічка; в) свято, святий, Великдень, священний, церква; г) свобода, незалежність, суверенітет, Україна, воля.

17. З'ясуйте, до якого типу омонімів належать слова *мати* – “не-нька, матуся” і *мати* – “володіти чимось”: а) неповні лексичні; б) омофони; в) омографи; г) омоформи.

18. Визначте, до якого шару лексики належать слова *гусар*, *верства*, *печеніги*: а) архаїзми; б) історизми; в) неологізми; г) активна лексика.

19. З'ясуйте, у якому рядку всі словосполучення є фразеологізмами: а) итати повість, стримано засміятися, перейти вулицю, довести додому; б) інець уроку, пекти картоплю, відчинені двері, чужа праця; в) засипати вугілля, брати воду, говорити правду, гнути гілку; г) читати по очах, пекти раків, з відкритим серцем, западати в душу.

20. Визначте, у якому рядку фразеологізми становлять синонімічний ряд: а) без вогню пекти, байки правити, багато брати на себе, зронити сльозу; б) теревені правити, оповідати сон рябої кобили, боби розводити, плести сухого дуба; в) зробити хибний крок, зривати завісу, зорі знімати з неба, обіцяти золоті гори; г) міряти лозиною, наклеювати ярлики, на ногах не стояти, передбачати події.

21. Виберіть фразеологізм, який має значення “кого-небудь щось постійно хвилює, турбує, мучить, завдає душевного болю”: а) кішці смішки, а мишці слізки; б) черв'ячок точить; в) зав'яз пазурець, і пташці кінець; г) пробігла чорна кішка.

4. Пригадайте, що означає запозичений фразеологізм *се ля ві*: а) таке життя; б) з самого початку; в) невідома земля; г) чиста дошка.

22. Знайдіть рядок фразеологізмів власне українського походження: а) альфа і омега, голос волаючого в пустелі, жити манною небесною; б) закопувати талант у землю, вовк в овечій шкурі, побиття немовлят; в) гарбуза дістати, світ макітриться, не до жартів; г) Геркулесові стовпи, дамоклів меч, драконівські закони.

23. Знайдіть рядок фразеологізмів з античної міфології, що стали інтернаціональними: а) вхопити шилом патоки, тягар на душі, кермо влади, аж за вухами лящить; б) відрізана скиба, журба сушить, завертати голоблі, сідати в калошу; в) Авгієві стайні, ахіллесова п'ята, без-

донна бочка, гордіїв вузол; г) вмивати руки, за царя Панька, горобина ніч, в очах зеленіє.

24. Дві лексеми в плані вираження й одна семема в плані змісту – це ознаки: а) слова; б) словосполучення; в) фразеологізму; г) прислів'я.

25. Стійкі сполучення слів, значення яких характеризується абсолютною нерозкладністю, невмотивованістю семантики окремих компонентів, називаються: а) фразеологічними зрощеннями; б) фразеологічними єдностями; в) фразеологічними сполученнями; г) прислів'ями.

Розробляючи тестові завдання, пропонуємо враховувати, що: умова в них має бути чітко сформульована; запропоновані відповіді мають однозначне трактування; варіанти відповідей мають бути однорідними; інформація одного тестового завдання не має давати відповідь на інше; умова, зазвичай, формулюється стверджувально тощо.

Отже, діагностика навчальних досягнень на різних етапах вивчення лексикології та фразеології допомагає актуалізувати опорні знання майбутніх учителів початкової школи, швидко й інтенсивно перевірити самостійно опрацьований ними матеріал, об'єктивно визначити рівень навчальних досягнень під час підсумкового контролю.

Посилання:

1. *Аванесов В. С.* Композиция тестовых заданий / *В. С. Аванесов.* — М., 2002. — 304 с.
2. *Аванесов В. С.* Теория и методика педагогических измерений [Электронный ресурс] / *В. С. Аванесов.* — Режим доступа: <http://testolog.narod.ru/Theory12.html>.
3. *Білецький О. І.* Українська мова : Тестові завдання. Відповіді / *О. І. Білецький.* — Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. — 286 с.
4. *Булах І. Є.* Створюємо якісний тест [Текст] : навч. посібн. / *І. Є. Булах, М. Р. Мруга.* — К. : Майстер-клас, 2006. — 160 с.
5. *Виноградов О.* Тести як соціальна інновація в Україні [Електронний ресурс] / *О. Виноградов.* — Режим доступа : www.fulbrifht.org.ua
6. *Гнаткович Т.* Використання тестових технологій під час вивчення фонетики / *Т. Гнаткович* // Українська мова і література в школі. — 2008. — № 6. — С. 15—20.
7. *Давыдов В. В.* Основы методологии, методики и технологии педагогического исследования : научно-методическое пособие / *В. В. Давыдов.* — М. : Академия ФСБ, 1997. — 227 с.
8. *Жовтобрюх В. Ф.* Українська мова та література: тестові завдання : збірник / *В. Ф. Жовтобрюх, В. В. Паращич.* — Х. : Весна, 2009. — 112 с.
9. *Караман С. О.* Методика навчання української мови в гімназії : навч. посібник для студентів вищих закладів освіти / *С. О. Караман.* — К. : Ленвіт, 2000. — 272 с.
10. *Малихін А.* Тести у навчальному процесі / *А. Малихін* // Рідна школа. — 2001. — № 8. — С. 26—27.
11. *Мартиненко С. М.* Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкової школи: теорія і практика : монографія / *С. М. Мартиненко.* — К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. — 434 с.

References (transliterated and translated):

1. *Avanesov V. S.* Kompoziciya testovyh zadaniy (Composition of test tasks). Moscow, 2002. 304 p.
2. *Avanesov V. S.* Teoriya i metodika pedagogicheskikh izmerenij (Theory and methods of pedagogical measurement). [Electronic resource]. — Mode of access : <http://testolog.narod.ru/Theory12.html>.
3. *Biletskyyi O. I.* Ukrayinska mova: Testovi zavdannya. Vidpovidi. (Ukrainian Language : Test tasks. Answers). Ternopil, 2010. 286 p.
4. *Bulakh I. Ye., Mruha M. P.* Stvoriuiemo yakisny test : navch. posibnyk (Create high-quality test : Tutorial). Kyiv, 2006. 160 p.
5. *Vynohradov O.* Testy yak socialna innovaciya v Ukrayini (Tests as the social innovation in Ukraine). [Electronic resource]. — Mode of access : www.fulbrifht.org.ua
6. *Hnatkovych T.* Vykorystannya testovykh tekhnolohiy pid chas vyvchennia fonetyky (Using of Test technologies while studying phonetics) // Ukrainian Language and Literature at School, 2008, № 6. P. 15—20.
7. *Davydov V. V.* Osnovy metodologii, metodiki i tekhnologii pedagogicheskogo issledovaniya: Nauchno-metodicheskoye posobie (Foundations of methodology of pedagogical research : Scientific-methodical textbook). Moscow, 1997. 227 p.
8. *Zhovtobriukh V. F., Parashchych V. V.* Ukrayinska mova ta literatura: testovi zavdannya : zbirnyk (Ukrainian Language and Literature : Test tasks). Kharkiv, 2009. 112 p.
9. *Karaman S. O.* Metodyka navchannya ukrayinskoyi movy v himnaziyi : Navch. posibnyk dlya studentiv vyshhykh zakladiv osvity (Methods of teaching Ukrainian language in gymnasium : Tutorial for higher school students). Kyiv, 2000. 272 .
10. *Malykhin A.* Testy u navchalnomu procesi (Tests in educational process). // Ridna shkola (Native School), 2001, № 8. P. 26—27.
11. *Martynenko S. M.* Diahnostychna diyalnist maibutnoho vchytelya pochatkovoyi shkoly : teoriya i praktyka : Monohrafiya (Diagnostic activity of future primary school teacher : Theory and practice : Monograph). Kyiv, 2008. 434 p.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2014

М. Греб

Диагностика учебных достижений будущих учителей начальной школы в процессе изучения лексикологии и фразеологии современного украинского языка

В статье обоснованы дидактические аспекты оценивания учебных достижений будущих учителей начальной школы в процессе изучения лексикологии и фразеологии современного украинского языка в контексте тестовых технологий. Выяснено доминанты дидактического диагностирования в учебном процессе высшего учебного заведения и интерпретировано их в практическое русло. Предложенная автором методика доказывает, что тестовые технологии будут эффективны только при условии их систематического применения преподавателем в учебном процессе высшего учебного заведения. Результаты наблюдений позволяют утверждать, что диагностика учебных достижений на разных этапах изучения лексикологии и фразеологии способствует актуализации базовых знаний будущих учителей начальной школы, дает возможность быстро и интенсивно проверить выученный материал, объективно определить уровень учебных достижений в ходе итогового контроля.

Ключевые слова: диагностика, учебные достижения, тестовые задания, тестовые технологии, будущие учителя начальной школы.

M. Greb

**Diagnostic of Educational Achievements of Future Primary School Teachers
While Studying Lexicology and Phraseology of Modern Ukrainian Language**

The article deals with the didactic aspects of evaluation of educational achievements of future primary school teachers in the process of studying lexicology and phraseology of modern Ukrainian language in the context of test technologies. The dominants of the didactic diagnostics are found out in the educational process of higher educational establishment and they are interpreted in a practical order. The author's proposed method proves that testing technologies will be effective only on the condition of their systematic application by a lecturer in educational process of higher educational institution. The results of observations allow to state that diagnostics of the educational achievements at different stages of studying lexicology and phraseology helps to actualize baseline knowledge of future primary school teachers, quickly and intensively check up the material, objectively determine the level of educational achievements during the final control.

Key words: diagnostics, educational achievements, test tasks, test technologies, future primary school teachers.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович